

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת וירא תשע"ז
(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)
"חסד לאברהם"

הַגְּדֹל הַגְּבוֹר וְהַנּוֹרָא (דברים י, יז). בא ירמיהו ואמר בתפלתו: "הָאֵל-הַגְּדֹל הַגְּבוֹר" (ירמיה לב, יח), ולא אמר 'הַנּוֹרָא'. מדוע לא אמר 'הַנּוֹרָא'? - כי אם "נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו"? נבוכדנצר כבר צר על ירושלים, עוד מעט ישרוף את המקדש, המקום שיעקב אמר עליו "מה נוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה" (בראשית כח, יז), לא מטיל כל מורא על הבבלים. במצב כזה, איך אפשר לומר 'הַנּוֹרָא'?! לא אמר 'הַנּוֹרָא'. אח"כ בא הניאל, ואחריו גם נחמיה, ואמרו: "הָאֵל-הַגְּדֹל וְהַנּוֹרָא" (דניאל ט, ד; נחמיה א, ה), ולא אמרו 'הַגְּבוֹר'. למה לא אמרו 'הַגְּבוֹר'? - "נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו"? נבוכדנצר זורק לכבשן האש את מי שרוצה, דריוש זורק לגוב האריות את מי שרוצה, לא רואים את גבורת ה'. אי אפשר לומר 'הַגְּבוֹר' במצב כזה.

באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: "אדרבה! זו היא גבורת גבורתו, שכובש את כעסו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות". דווקא בעומק הגלות והחורבן רואים את גבורת ה' ואת נוראותיו! כשֶׁפָּה פזורה נמצאת בין שבעים זאבים, והם אינם מצליחים לכלות אותה, בזה רואים את נוראות ה'; ובזה שה' אינו ממחר להעניש את הרשעים, אלא שומע אותם מנאצים ומגדפים אותו ושותק, בזה רואים את גבורותיו. הקב"ה לא צריך למהר להעניש את הגוים שמקרקרין בהיכלו. לא דחוף לו להעניש אותם. בשר ודם ממחר להעניש את אויביו, שמא ימות, או שמא האויב ימות. אבל הקב"ה חי לעד וקיים לנצח, ואם לא יעניש את אויביו בעוה"ז, יענישם בעוה"ב. אין לו מה למהר. הן הן גבורותיו, והן הן נוראותיו. גם במצב הזה, שעם ישראל לחוץ ומפורד וגולה, רואים את נוראותיו של הקב"ה, שעם ישראל מחזיק מעמד בין כל הגוים. ואם כן, הרי גם עכשיו אפשר לומר "הָאֵל-הַגְּדֹל הַגְּבוֹר וְהַנּוֹרָא". ואכן כך תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפלה (בברכת 'מגן אברהם' שבתפלת שמונה עשרה), וכך אנו אומרים עד היום.

ממשיכה הגמרא ושואלת: "ורבנן היכי עבדי הכי, ועקרי תקנתא דתקין משה"? הרי משה אמר "הָאֵל-הַגְּדֹל הַגְּבוֹר וְהַנּוֹרָא", איך אפוא הרשו לעצמם ירמיהו דניאל ונחמיה לשנות ממטבע שטבע משה בפירוט שבחי ה'? עונה הגמ' ואומרת: "מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו". הנביאים ידעו שהקב"ה אמת, ומעוניין בתפלת אמת. ועל כן, הגם שמה שכתוב בתורה "הָאֵל-הַגְּדֹל הַגְּבוֹר וְהַנּוֹרָא" הוא אמת נצחית, וגם ירמיהו דניאל ונחמיה ידעו זאת, אבל בגלל הנסיבות שהיו בזמנם, לא הרגישו כל כך את אמיתת הדברים, ולכן לא הזכירו שבחים אלו בתפלתם. כי הנביאים התפללו רק על פי הכרת לבם, ולא מן השפה ולחוץ¹, וכך עשה גם אברהם

למה התפלל אברהם על סדום בסדר הפוך?

אברהם אבינו מתפלל על סדום. "ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע? ! אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה"? (בראשית יח, כג-כד) - הקב"ה מסכים: "אם אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר, ונשאתי לכל המקום פעבורם". אח"כ מבקש אברהם להציל את סדום בזכות ארבעים וחמשה צדיקים, אח"כ בזכות ארבעים, וכך הוא ממשיך ויורד, עד שמגיע לעשרה, כפי שמובא באריכות בפסוקים.

רש"י מסביר, שעשרה צדיקים יצילו פחות מאשר חמישים צדיקים. חמישים צדיקים יוכלו להציל חמש ערים, ארבעים יצילו רק ארבע ערים, ועשרה צדיקים יוכלו להציל רק עיר אחת (רש"י שם, טו). אברהם אבינו הולך אפוא בסדר הפוך, לכאורה. הרי איך נוהגים במסחר? מציעים לשלם מעט, ואם ההצעה אינה מתקבלת - מציעים מחיר גבוה יותר. והנה אברהם עושה כאן את ההיפך. מבקש להציל את כל חמש הערים המיועדות להפיכה בזכות חמישים צדיקים, וכשהקב"ה מקבל את תפלתו ומסכים להצעה (שם, כו), אברהם מבקש להציל רק ארבע ערים בזכות ארבעים צדיקים (שם, טז). אח"כ מבקש להציל שלש ערים בזכות שלשים, ולבסוף הוא מבקש רק על עיר אחת בזכות עשרה צדיקים. מה טיבה של ההדרגה ההפוכה הזו?

נראה לבאר כך: אברהם אבינו הרי מתפלל כאן על קידוש השם. הוא טוען, ששם שמים יתחלל עם ימותו בסדום הצדיקים עם הרשעים. "תִּלְלֵה לְךָ מַעֲשֵׂת פְּדָבֵר הַזֶּה, לְהַמִּית צָדִיק עִם רָשָׁע... תִּלְלֵה לְךָ, הַשֵּׁפֵט פֶּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"? (בראשית יח, כה) מהו "תִּלְלֵה לְךָ"? - חולין הוא לך, חילול השם בשבילך, אם תמית צדיק עם רשע (רש"י). ומדוע נאמר כך שתי פעמים? מסביר רש"י (על הפעם השניה): חלילה לך - לעולם הבא. כלומר, חילול השם יהיה כל כך גדול, שאפילו בעולם הבא הוא לא יתוקן!

אלא שבשלב הזה אברהם מבין, שרק אם חמישים צדיקים ימותו בהפיכת סדום, יהיה זה חילול השם שלא יהיה ניתן לתקנו. הוא עוד לא מבין, שגם ארבעים וחמישה צדיקים שימותו בסדום הוא חילול השם במדרגה כזו. לכן הוא לא מתפלל על כך. כי תפילה צריכה להיות אמיתית, נובעת מעומקא דליבא. וכיון שאברהם אבינו לא מרגיש בשלב זה שמיתת ארבעים וחמישה צדיקים בסדום היא חילול השם בלתי ניתן לתיקון, ממילא הוא לא מתפלל על כך.

דרגת הנביאים באמיתות התפלה

חז"ל אמרו (יומא טז, ב): משה רבינו כתב בתורה, "הָאֵל-

אבינו בתפלתו על סדום².

רָאָה מֵה גֵרְמַת! גֵרְמַת שֶׁאֲצִטְרֵךְ לְהַמִּית אוֹתָם בְּמִיתָה מִשׁוֹנָה! אִם הֵייתָ לֹקַח אוֹתָם לִישִׁיבָה שֶׁלְךָ, הֵם הָיוּ צְדִיקִים, אוֹ לִפְחוֹת לֹא הָיוּ רְשָׁעִים כְּאַלֵּה, וְלֹא הָיוּ מֵתִים. אֲבָל עֲכָשִׁיו - צְרִיךְ לְהַמִּית⁴.

אולי זו הסיבה לכך, שאברהם מתאמץ כל כך להתפלל עבורם. אולי יש חמישים צדיקים, אולי יש פחות, מנסה בכל דרך למנוע את הגזרה. הוא לא מצליח בזה, כי אנשי סדום אכן היו מושחתים עד היסוד. אבל זהו שיעור מוסר לאברהם אבינו, על כך שהחזיר את האנשים למלך סדום. כך על כל פנים לפי הדעה בגמרא, שלא נהג נכון כשהחזיר את הנפש למלך סדום.

השפעתו של אברהם אבינו על לוט ויוצאי חלציו

והנה, צדיק אחד בכל זאת היה בסדום, וזהו לוט. למרות שנאמר בו "וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם" (בראשית יג, יא), "שהסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברהם ולא באלקיו" (רש"י שם), בכל זאת משהו מבית אברהם נשאר בו. הוא מכניס אורחים לביתו במסירות נפש (שם יט, א-ח) כפי שראה בבית אברהם, וגם אוכל מצות בפסח (ע"י שם, ג ורש"י שם) - למרות שלא יצא ממצרים, ולא עתיד לצאת ממצרים - כי כך חינוכו אותו בבית אברהם. לכן הוא זוכה לצאת מסדום בלי פגע. אמנם את אשתו הוא איבד, וגם את חתניו ואת שתי בנותיו, אבל את גופו הוא הציל, כי נשאר לו משהו מאברהם אבינו.

אבל כל זה רק אצל לוט עצמו. בניו - עמוֹן ומוֹאֵב (ע"י שם, ל-לה) - כבר לא כאלו. הם לא מכניסי אורחים, אלא ההפך הגמור מזה. נוהגים במדת סדום. "לֹא יָבֹא עִמּוֹנִי וּמוֹאֲבִי בְּקֶהֱל ה', גַּם דֹּר עֲשִׂירֵי לֹא יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱל ה' עַד עוֹלָם. עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבִמְיֻם בְּדָרְךָ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֵיךָ אֶת בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר... לְקַלְלָךָ"⁵ (דברים כג, ד-ה). חסר להם יסוד החסד. אבל גם אם בבניו חסר יסוד החסד, לפחות הבנות בסדר. "עמוֹנִי וּמוֹאֲבִי, מוֹאֲבִי וְלֹא מוֹאֲבִית" (יבמות עו, ב). משהו מבית אברהם הצליח לוט בכל זאת להעביר לזרעו, אם לא לבנים, לפחות לבנות. השפעתו של אברהם לא אבדה אצלו לגמרי.

לכן, רות המואביה זוכה לבוא בקהל ה', ויוצאת ממנה כל מלכות בית דוד, עד מלך המשיח במהרה בימינו. ישי שהיה צדיק גדול (ע"י שבת נה, ב), ודוד המלך שחיבר את ספר תהילים, ושלמה המלך שחיבר שלושה ספרים בתנ"ך, משלי, קהלת ושיר השירים, ובנה את בית המקדש - כל אלו מתייחסים לרות המואביה. ומשלמה המלך ואילך, עד מלך המשיח במהרה בימינו, הדורות מתייחסים לא רק לרות, אלא גם לנעמה העמונית, שגם היא באה מלוט. כי שתי נשים אלו כן זכו להמשיך את הדרך של אברהם אבינו.

נסיון העקדה - לשם מה?

בסוף הפרשה מגיע הנסיון הגדול של אברהם אבינו. חז"ל אמרו, "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו" (אבות פ"ה מ"ג). אבל הנסיון הזה, של העקדה, היה הקשה מכולם. [כך משמע ברש"י, שהביא מחז"ל, שהיתה כאן בקשה מיוחדת מהקב"ה לאברהם: "בבקשה ממך, עמוד לי בזה הנסיון! שלא יאמרו: הראשונות לא היה בהן ממש" (רש"י בראשית כב, ב). משמע, שהנסיון הזה היה קשה מכל קודמיו].

לנו אסור לנהוג כך. איננו מספיק גדולים, וגם לא מספיק אמיתיים, עד שנוכל לבחור לנו מה לומר ומה לא לומר. אנו צריכים להתפלל לפי מה שמושה רבינו כתב, ולפי מה שאנשי כנסת הגדולה סידרו לנו. אבל צריכים לפחות להשתדל עד כמה שאפשר, שהתפילה תהיה אמיתית, שתבוא מעומק הלב.

למה התפלל אברהם על אנשי סדום?

למה מתאמץ כל כך אברהם להתפלל על אנשי סדום? - סיבה אחת שכבר הזכרנו, היא החשש מחילול השם שעלול להיות, אם ה' יספה צדיק אם רשע. הרי אברהם עוסק כל ימיו בהפצת האמונה בה' בעולם, ומה יקרה למפעלו הגדול, לאחר חילול השם גדול כזה...?

סיבה נוספת שורדי קיימת כאן, היא מידת החסד של אברהם אבינו. חז"ל הרי אומרים על מידת החסד של אברהם אבינו כך: "אמרה מידת החסד: כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, עמ' פו). חסדיו של אברהם אבינו בעולם כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך במידת החסד של הקב"ה. אברהם הוא הביטוי הגשמי של מידת החסד האלקית בעולם. ממילא, אברהם מתפלל אפילו על רשעים כאלו, הפועלים בניגוד מוחלט לשיטתו. סדום היא הניגוד הקיצוני לחסד, ובכל זאת אברהם מנסה להציל אותם.

אבל אולי מותר לומר סיבה נוספת, למה מנסה אברהם להציל את סדום. הגמרא שואלת, "מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים" (נדרים לב, א) הגמרא מביאה כמה תשובות לשאלה זו, ואחת התשובות היא, מפני שאברהם החזיר למלך סדום את הנפשות שהציל במלחמה (בראשית יד, כא-ג). אמנם מלך סדום ביקש ממנו "תֵּן לִי הַנַּפְשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח לָךְ" (שם, כא), אבל אברהם לא היה צריך להסכים לזה. היה צריך לעכב את אנשי סדום אצלו, ולהכניסם תחת כנפי השכינה; ללמד אותם להיות בעלי חסד, ולא לשלוח אותם ל"ישיבה" של בָּרַע מלך סדום, ששם לומדים להיות "רְעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" (שם יג, יג).

כמוכּוּן, כוונתו של אברהם אבינו היתה טובה. הוא רצה לקדש שם שמים, לא לקחת ממלך סדום מחוט ועד שרוך נעל, וגם לא עבדים, כדי שמלך סדום לא יאמר "אני העשרתי את אברהם, ולא הקב"ה העשיר אותו" (שם, כג ורש"י שם). ובכל זאת, יחד עם הרצון לקדש שם שמים, היה צריך לחשוב מה יהיה עם כל האנשים הללו, שבמקום ללמוד בישיבה של אברהם אבינו, ילכו ללמוד ב"ישיבה" של מלך סדום. לא היה צריך לעשות קידוש השם על חשבון עתידם הרוחני של כל הנפשות הללו.

לכן, לפני שה' משמיד את סדום, הוא אומר: הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה"? ! (שם יח, יז) צריך להראות לאברהם את התוצאה מן הטעות שעשה, "לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנֵי וְאֶת בִּיתוֹ אֲחֵרָיו" (שם, יט), שלא יעשו כך פעם נוספת, לנתר על קירוב רחוקים לאמונה. אמנם רש"י באר באופן אחר, אבל שבעים פנים לתורה³, וא"כ אולי מותר לומר, שפונת ה' היתה לרמז ולומר לאברהם: החזרף את האנשים למלך סדום? -

שמונח כנגד העינים - אינו טעון זכירה, שהרי הוא נראה ועומד. וקשה מאד: מה פירוש הדבר, שברית אברהם וברית יעקב טעונים זכירה יותר מברית יצחק? הרי "אין שכחה לפני כסא כבודך", ומה ההבדל אצלו ית' בין דבר הנראה לעינים לדבר שאינו נראה לעינים? ועוד קשה: הרי המזבח שעליו נעקד יצחק כבר מזמן לא קיים, וא"כ גם אפרו של יצחק לא נמצא שם עוד. חוץ מזה, הרי יצחק אבינו כלל לא נשחט ולא נשרף, וא"כ מהו "אפרו של יצחק" שצבור ומונח על גבי המזבח?⁸ אמנם ישנם מקומות שבהם מונח באמת (מבחינה מסויימת) "אפרו של יצחק", כגון באושביץ, במיידאנק, וכן בשאר המקומות שנרצחו בהם יהודים על קידוש השם בא"י ובחו"ל, אבל יצחק עצמו הרי לא נשחט ולא נשרף, וא"כ מה פירוש "אפרו של יצחק נראה לְפָנֵי צָבוּר ומונח על המזבח"?

נראה לבאר כך: כשהתורה הקדושה או חז"ל אומרים לנו שהקב"ה "נוכח" בְּאֵיזוּ דבר, אין הכוונה שעד אותו זמן אותו דבר היה שְׂכוּחַ ממנו ח"ו. הרי "אין שכחה לפני כסא כבודך", ובכל רגע ורגע הקב"ה זוכר את הכל⁹. הכוונה היא רק, שעד עתה הדבר היה בבחינת שְׂכוּחַ, היינו שהקב"ה לא פעל על פי ידיעתו את אותו דבר, ו"זכירת" הדבר משמעותה שהקב"ה החליט להתנהג על פי אותה ידיעה¹⁰. פירוש דברי חז"ל, ש"אפרו של יצחק נראה לְפָנֵי צָבוּר ומונח על המזבח", הוא אפוא, שה"לב" שמונח בעקדת יצחק, שהסכים להשחט ולהיות קרבן עולה לה', הוא זכות כל כך גדולה, עד שאיננה צריכה זכירה. היא תמיד משפיעה על הנהגת ה' איתנו ומגינה עלינו, ואין צורך להזכירה ולעוררה. בשאר הזכויות יש צורך ב"זכירה". צריך לעורר אותן. לעורר זכות אברהם אבינו, לעורר זכות יעקב אבינו, לעורר זכות ארץ ישראל ["וְהָאָרֶץ אֲזָפְרָה"], ועוד. אבל זכות עקדת יצחק אינה כזו. היא אינה טעונה זכירה, והקב"ה תמיד מתחשב בה ולא "שוכח" אותה. יצחק היה מוכן להשחט על קידוש השם בלי שום חשבונות. אפילו חשבונות של מצוה, כגון מה יהיה עם הבטחת ה' לאברהם "לְוַרְעָךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית יב, ז), או מה יהיה עם הבטחת ה' לאברהם "כִּי בְיָצֵחְךָ יִקְרָא לְךָ יַעֲקֹב" (שם כא, יב), לא מעכבים אותו. הוא הולך להשחט, וזהו. הזכות הזו נמצאת תמיד לפני ה', ואין כל כך צורך לעורר אותה. שאר הדברים, כשה' רוצה הם משפיעים, וכשה' אינו רוצה הם אינם משפיעים. אבל זכות עקדת יצחק - תמיד משפיעה, כאילו היא מונחת לפני ית' דרך קבע ו"תובעת" להתחשב בה¹¹. זו הכוונה, ש"אפרו של יצחק נראה לְפָנֵי צָבוּר ומונח על המזבח".

הזכות הגדולה של העקדה עומדת מעל כל הזכויות. אנו משתמשים בה ביום הדין ובכל הזדמנות אחרת, מזכירים את זכות עקדת יצחק, את מסירות הנפש הגדולה של אברהם ויצחק שמוותרים על כל רצון עצמי, לטובת רצון ה'. רק רצון ה' עומד לנגד עינינו. זכות זו עומדת לעם ישראל בכל מצב שהוא, לכן בכל מצב אנו מזכירים את זכות העקדה, תוקעים ב"ה בשופר של איל להזכיר את זכות יצחק אבינו, ואת זכות העקדה. דבר זה מחייב אותנו להמשיך באותה דרך. ללכת בדרכם של אברהם ויצחק, ולהתמסר לגמרי לרצון ה', בלי לעשות חשבונות. בפרט מי שלומד בישיבה, שלא יעשה חשבונות, מה יהיה בעתידו, איך הוא יתפרנס, וכיו"ב. להתמסר לגמרי לעבודת ה'! לקחת על עצמנו עול מלכות שמים בשלמות. כשנלך בדרך

במה היה נסיון העקדה קשה מהנסיונות הקודמים?⁶ אולי אפשר לבאר כך: נסיון העקדה עמד בסתירה מוחלטת למידת החסד, שהיתה מידתו היסודית של אברהם אבינו. חז"ל אמרו, "אמרה מידת החסד (של מעלה): כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, עמ' פו). כלומר, חסדיו של אברהם אבינו כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך לעולם במידת החסד של הקב"ה, ודי לו לעולם במידת החסד של אברהם אבינו. ממילא מובן, שאם אדם כזה מתבקש לפעול בניגוד למידת החסד שלו, הרי זה נסיון קשה מאד עבורו. אברהם מצטווה לקחת את בנו הצדיק, את יצחק, ולשחטו לעולה. זהו מעשה שהוא ההפך הגמור מחסד. שפיכות דם של אדם נקי וצדיק. ובכל זאת, למרות הנטיה של אברהם למידת החסד, כשהקב"ה מצוה - הוא לא עושה חשבונות, והולך לשחוט את בנו. אנו כבר יודעים את האמת, שה' לא רצה באמת שאברהם ישחט את יצחק. אבל אברהם חושב שזהו רצון ה', ולכן הוא הולך לקיים את ציווי ה', בניגוד למדת החסד שלו.

למה הביא הקב"ה על אברהם נסיון כזה, הסותר כ"כ למידת החסד שלו? - יודעים דברי הגר"א ז"ל, "שאין השלימות ניכרת באדם, אלא כשיש לו ב' מידות הפוכות... לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו. אבל כשיש לו ב' מידות הפוכות, כגון רחמניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (ה"י הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר). ממילא, עיקר עבודת האדם היא לעבוד על המידה ההפוכה למידתו הטבעית. לכן מנסה ה' את אברהם בנסיון כזה, שהוא ההפך הגמור למידת החסד.

זוהי, אולי, פשטות כונת הזוהר, שאומר: "וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם (בראשית כב, א) [ומבואר שם ש'נִסָּה' הוא לשון הרמה והגבהה. ובמה התבטאה כאן ההגבהה?] - בגין דאשתכליל ימינא ואשתלמים. הדא הוא דכתיב, 'וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם' - 'וְהָאֱלֹקִים דייקא' (זוהר ח"ג יח, א). היינו, שנסיון העקדה היה במידת הדין (וְהָאֱלֹקִים נִסָּה), שהיה צריך לשחוט את יצחק. וע"י שעמד בנסיון, "אשתכליל ימינא ואשתלמים". היינו, שמידת החסד של אברהם (שהיא בימין, כידוע) השתכללה ונוספה בה שלמות, ע"י נסיון זה שהיה במידה ההפוכה למידתו היסודית, שהיא חסד⁷. [וכן ליצחק אבינו נוספו כאן שלמות ושכלול, שהרי הוא במידת הדין, "פחד יצחק" (בראשית לא, מב), ונצטווה לעשות דבר שהוא הפך מידת הדין - לנתר על חייו, ולמסור אותם לשמים - שזהו חסד ונתינה שאין כדוגמתם].

זכות העקדה עומדת לדורי דורות

הקב"ה אומר בתורה: "וַיִּזְכְּרֵי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב, וַאֲפָ אֶת בְּרִיתִי יַצְחָק, וַאֲפָ אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָפְרָה, וְהָאָרֶץ אֲזָפְרָה" (ויקרא כו, מב). נאמרה כאן זכירה באברהם ["וַאֲפָ אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָפְרָה"], נאמרה זכירה ביעקב ["וַיִּזְכְּרֵי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב"], ואילו ביצחק לא נאמרה זכירה. למה לא נאמרה זכירה גם ביצחק? מביא רש"י מחז"ל, כי "אפרו של יצחק נראה לְפָנֵי צָבוּר ומונח על המזבח" (ויק"ר לו, ה). דבר

של אברהם יצחק ויעקב, הקדוש ברוך הוא יזכור לנו את זכות האבות הקדושים, וישלח לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך, וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. ואולי י"ל, דוהו מה שתקנו חז"ל לומר בברכת ההפטר, "אשר בחר בנביאים טובים, ורצה בדבריהם הנאמרים באמת". דקשה לכאורה, מהו זה שתקנו לומר שדברי הנביאים "נאמרים באמת"? הרי בנביאי אמת עסקינו, ולא בנביאי שקר, וא"כ פשיטא שדבריהם "נאמרים באמת"! והגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל ביאר בזה, דישנה תביעה על מי שמעורר את הציבור בדברים שהוא עצמו אינו אוהז בהם. ולכן תיקנו לומר, דדברי הנביאים נאמרו "באמת", היינו שהנביאים אחזו בעצמם בכל מה שעוררו את ישראל בנבואתם, ורק באופן זה נקראת הנבואה "אמת" (אגרות וכתבים ב, רט). אך י"ל עוד ע"פ מה דנתבאר כאן למעלה, שהכוונה בזה היא, שהנביאים הזדהו עם מה שאמרו. והיינו, שחוץ ממה שדבריהם היו אמת מצד תוכנם, הם גם נאמרו באמת, מתוך הזדהות של האומר עם מה שהוא מוציא מפיו. הן בתפילותם, והן בדברי נבואתם.

2. וגם אנו מברכים על הרעה "ברוך דיין האמת", אע"פ שיודעים אנו, ידיעה שכלית, שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, וכי עתידים אנו לברך על הרעה בעתיד "ברוך הטוב והמיטיב". ומדוע? - כי אין אנו מגדירים את הקב"ה על פי אמיתות, כי אם ע"פ הכרתנו בו, ובעוה"ז איננו מסוגלים להכיר מתוך הרעה את היותו מיטיב עמנו. וכי הכרה של ממש היא רק כזו הבנויה על התרשמות חושית (ראיה, שמיעה, הרגשה וכד'), שאז ההכרה מאומתת אצל המשיג הרבה יותר מאשר הכרה הבנויה על הבנה שכלית.

3. כתב ה"אור החיים" הקדוש: "דע כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון ויישוב הדעת, הגם שקדמונו ראשונים ויישבו באופן אחר; כי שבעים פנים לתורה, ואין אנו מזהירים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהן" ("אור החיים" בראשית א, א. וכן כתב בהקדמתו לתורה, ובעוד כמה מקומות). וכעין זה מובא גם ב"תוספות יום טוב" לגבי פירוש המשנה, וז"ל: "...אע"פ שבגמרא לא פירשו כן, הואיל לענין דינא לא נפקא מינה ולא מידי, הרשות נתונה לפרש. שאין אני רואה הפרש בין פירוש המשנה לפירוש המקרא, שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו הרואות חבורי הפירושים שמימות הגמרא. אלא שצריך שלא יכריע ויפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמרא" (תויו"ט נזיר פ"ה מ"ה).

4. ואכן, יעקב אבינו כבר לא נכשל בטעות הזאת. כשיעקב שולח מנחה לעשו אחיו, הוא שולח רק עזים, תישים, רחלים ואילים, גמלים, פרים, אתונות וצִיִּים (בראשית לב, טו-טז). עבדים ושפחות - הוא לא שולח. למה? מפני שיעקב נזהר שלא להוציא מרשותו אנשים, ולהעבירם לרשותו של עשו הרשע. בהמות אפשר לתת לעשו. לא נפשות (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת וישלח תשס"ח).

5. הראשונים נחלקו לגבי הטעם הראשון שבפסוק - "עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוֹ וכו'" - האם הוא מכוון רק כלפי עמו ו [כן דעת הרמב"ן (דברים כג, ה), הרשב"א והריטב"א (יבמות עו, ב ד"ה איש דרכו לקדם)], או גם כלפי מואב [כן דעת האב"ע (דברים ב, כט), הרשב"ם (שם) ועוד]. ועל כל פנים, הטעם השני שבפסוק - "וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ וכו'" - ודאי מכוון כנגד בני מואב, ורק נגדם, שכן לעמונים לא היה כל קשר לזה.

6. כמובן, יש את הנקודה הפשוטה, לכאורה, שאברהם נדרש כאן לשחוט את בנו, וזהו דבר שקשה ביותר לעשותו, מחמת **אהבתו הטבעית לבנו**. אלא שמצד נקודה זו, לא נראה שהנסיון היה קשה לאברהם. שהרי דבר פשוט הוא, שאהבתו של אברהם לקב"ה היתה גדולה לאין ערוך ולאין שיעור מאהבתו לבנו, וכפי שכתב ה"חינוך" במצות אהבת ה', "שראו לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם, ויעריך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר ו**בנים** וכבוד, הכל **כאין וכאפס ותוהו** כנגד אהבתו ברוך הוא" (חינוך מצוה תי"ח). וממילא, בדרגה כזו של אהבת ה', אם ה' מצוה עליו לשחוט את בנו, ההתנגדות הפנימית שלא לעשות כן מחמת האהבה הטבעית לבן, אינה גדולה כל כך. וממילא מוכרחים לומר, שגודל הנסיון בעקידה לא היה מצד המעכבים **הטבעיים** שיש לאדם שלא לעשות מעשה כזה, אלא מחמת חשבונות שמים שהיו יכולים להיות לאברהם שלא לעשות כן, או מחמת מעכבים **רוחניים** שהיו יכולים להיות לו, שלא לעשות כן. וכפי שמבאר והולך הרב שליט"א.

7. ושלמות ושכלול אלו ניתנים להתפרש בשני אפנים: א') שע"י נסיון העקדה נתברר, שאברהם פועל במידת החסד מתוך בחירה ורצון ועבודת הנפש, ולא מחמת נטיה טבעית אוטומטית, שאין בה בחירה, ואין ראוי לקבל עליה שכר; ב') שע"י נסיון העקדה נתברר, שמידת החסד של אברהם מעוצבת ומוגבלת ע"י מידת היראה (יראת שמים). (ובלי הגבלה זו, עלולה לפעמים מידת החסד לפעול במקום שאינו ראוי, וזהו חסד דטומאה).

8. ע"י הגהות יעב"ץ (זכחים סב, א) שפירש, דאין הכוונה לאפרו "של יצחק", אלא הכוונה היא לאפר של "עקידת יצחק", שנעשה שם אפר ממערכת העצים והאש והאיל.

9. ולכן, בכל מקום בו נאמר בתורה שהקב"ה "נזכר" באיזה דבר (בעבר), או "יזכר" בו (בעתיד), מתרגמו אונקלוס בלשון הווה, כגון: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֶחֱם" (בראשית ח, א), לא תרגם אונקלוס "יזכר ה' ית נח", או "יאזכר ה' ית נח", בלשון עבר, [כמו שתרגם: "וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלָמוֹת" (בראשית מב, ט) - "יאזכר יוסף ית חלמ'א"], אלא תרגם "יזכיר ה' ית נח", שפירושו: "יזכור ה' את נח". וכן: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבִרְהָם" (בראשית יט, כט) - "יזכיר ה' ית אבר'הם". וכן "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבִרְהָם" (ויקרא כו, מב), שהוא לשון עתיד, לא תרגם אונקלוס: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבִרְהָם" בלשון עתיד, אלא "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבִרְהָם" שפירושו: "יזכור אֱלֹהִים אֶת אֲבִרְהָם". וכל זה הוא כדי להדגיש, שאין שום שינוי והתחדשות בידיעתו וזכרונו של הקב"ה, אלא הוא יזכור וזוכר את הכל תמיד. ורק במקום שהאדם הוא זה שפועל כדי "להזכיר" לקב"ה איזה דבר, שם מתרגם אונקלוס בלשון של התחדשות ושינוי ענין, אך השינוי הוא לא בידיעת ה' ח"ו, אלא רק בכך שהענין שהאדם רצה "להזכיר" לקב"ה - בא ועלה לפניו. והכוונה היא, שה' ראה את פעולתו של האדם, והתייחס אליה, כגון: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נָחַל וַיִּשְׁמַע אֲלֵיהֶם אֱלֹהִים" (שהתפללה) - "וַיַּעַל דֹּבֶךְ בְּנַחַל דְּרָחֵל קָדְםָהּ" וַיִּקְבֵּל צְלוֹתָהּ"; "וַיְהִרְעֵם בְּחִצְרוֹת וַיִּנְפְּרָתָם לִפְנֵי ה' אֱלֹהִים" (במדבר י, ט) - "וַיִּתְּבַבֵּן בְּחִצְרוֹתָא, וַיַּעֲלוּ דֹבֶךְ בְּנַחַל דְּרָחֵל קָדְםָהּ אֱלֹהִים".

10. וכן מה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו לאחר העקדה, "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יִרְאֶה אֱלֹהִים אֶתָּה" (בראשית כב, יב), ביאר הרמב"ן, דודאי אין הכוונה שעד עכשיו הקב"ה לא ידע. שהרי הקב"ה יודע את כל מה שיקרה בעתיד, עד סוף כל הדורות, וממילא ידע עוד לפני העקדה מה יעשה אברהם. אלא הכוונה היא, שעד עתה היתה ידיעה זו של הקב"ה רק ידיעה בכח, ומעתה היא הפכה לידיעה בפועל (רמב"ן דברים לא, כא). והיינו, שעד עתה הקב"ה לא פעל על פי ידיעה זו, כיון שאין הקב"ה פועל על פי מצוות שיעשה האדם בעתיד, או על פי נסיונות שהאדם עוד לא עמד בהם בפועל. ורק אחרי שהאדם עמד בנסיון, או עשה איוו מצוה בפועל, אז הקב"ה פועל על פי ידיעתו, שיודע ממעשה האדם, למרות שעוד לפני כן ידע מה יעשה.

11. ואכן במדרש הלשון שונה מכפי שכתב רש"י, וכך נאמר שם: "רואה אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח".